

POSSIBILITIES OF IMPLEMENTING TRADITIONAL POLISH GAMES AND PLAY IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION ACCORDING TO PE TEACHERS

IGOR CIEŚLIŃSKI¹, IRENEUSZ CHALIBURDA²

Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw, Faculty of Physical Education and Sport in Biała Podlaska, Department of Theory and Methodology of Physical Education¹, Department of Anthropology and Anthropomotrics²

Mailing address: Igor Cieśliński, Faculty of Physical Education and Sport in Biała Podlaska, Department of Theory and Methodology of Physical Education, 2 Akademicka Street, 21-500 Biała Podlaska, tel.: +48 83 3428742, fax: +48 83 3428800, e-mail: igorcieslinski@gmail.com

Abstract

Introduction. Physical education programmes are primarily based upon sports that originated in the Western European tradition. Implementing indigenous traditions such as traditional Polish games and play is an excellent opportunity to make those programmes more modern and attractive. In order to make use of the value and potential of these activities, it is necessary to introduce them into the programmes of Polish schools. This study sought to show the chances of traditional Polish forms of activity becoming a permanent part of physical education lessons and make present and future PE teachers aware of the fact that such forms of activity exist. **Material and methods.** The study included 125 PE teachers (62 females and 63 males) from randomly selected schools in eastern Poland. It was carried out with the use of a diagnostic survey, which included an original questionnaire designed by the author consisting of questions regarding the subjects' knowledge of traditional Polish games and play, their place and role in national culture, as well as the possibility of using them in physical education. Correspondence analysis was employed to examine the data. **Results.** The research revealed that the participants of the study were relatively poorly prepared to be promoters and continuers of traditional Polish games, play, and sports. This mainly stemmed from the fact that they were hardly aware of the role of those forms of activities in the process of physical education and had little knowledge of traditional forms of physical activity that originate in indigenous culture. **Conclusions.** The teachers examined are insufficiently prepared to introduce traditional Polish games, play, and sports into the process of physical education. It is necessary to broaden the programme and educational offerings in the field of national heritage regarding traditional forms of physical activity that come from national cultures.

Key words: ethnology of sports, cultural anthropology, traditional Polish games and play

Introduction

Despite criticism, nearly all forms of physical activity implemented in physical education programmes in Poland are still based upon a few very popular Olympic sports that originate in the Western European tradition. The postulate of programme diversity and attractiveness is insufficiently realised, because modernity means not only following trends and fashions promoted by mass media but also fostering tradition. Taking indigenous traditions such as traditional Polish games and play into consideration is an excellent opportunity for teachers to realise the postulate of diversity and attractiveness more broadly. Traditional games, sports, and play have been an area of interest for foreign scientists for a long time. The early 1990s even saw a big comeback here [1]. As far as Polish scientists are concerned, in the last fifteen years they have become more interested in those forms primarily owing to the works of Lipoński [2] and Bronikowska [3]. However, their studies mostly refer to games and play from western Poland. In addition, in Poland there are general works that indicate the relevance of conducting research in the field of traditional sports and games [4, 5]. Nevertheless, so far such studies have mainly focused on the theoretical and historical foundations of the issue as well as searching for and

describing still-living traditions and presenting them during various types of festivals of traditional games and play.

In order to take full advantage of the value and potential of traditional games and play, it is necessary to introduce them into the programmes of Polish schools. Here a few questions arise regarding, for example, the chances of a permanent presence of traditional Polish forms of activity in physical education lessons and the extent to which present and future PE teachers are aware of the fact that such forms exist and possess the methodological knowledge necessary to use traditional Polish games and play during lessons in an unchanged form or in a form adjusted to modern times. This work seeks to answer some of the above-mentioned questions. It is also part of a broader project aimed at establishing procedures that would facilitate the practical implementation of traditional sports and games in the process of physical education. One aim of this project is to define present teachers' knowledge and, consequently, their preparation for implementing such activities in class. This task was completed in the present study. Further studies will focus on conducting similar analyses involving future teachers (current students of physical education) as well as putting forward practical methodological solutions.

The aim of this work is to determine whether Polish PE teachers possess sufficient knowledge to implement traditional Polish games and play and to find out whether they can see their value in terms of curricular and extracurricular physical education.

Material and methods

The study included 125 PE teachers (62 females and 63 males) from randomly selected schools in eastern Poland. The group consisted of 3 junior teachers, 10 contract teachers, 24 appointed teachers, and 88 certified teachers. Their mean teaching experience was 14.2 years for women and 16.1 years for men.

The study was carried out with the use of a diagnostic survey, which included a questionnaire designed by the author consisting of questions regarding the participants' knowledge of traditional Polish games and play, their place and role in national culture, as well as the possibilities of using them in physical education. However, the most important part of the questionnaire was a list of games and play activities collected from written sources and obtained by the authors in a previous research project that focused on games and play originating in eastern Poland. When going through the list, the teachers stated that they knew the rules of a game or play activity in detail or that they knew its name (or a regional variation of its name) only.

The data were analysed by means of the R program using the ca [6] and vcd [7] packages. Apart from descriptive statistics and analyses of contingency tables, correspondence analysis (both quantitative and graphic – perceptual mapping) was employed in the study. Such variables as teaching experience in years and the number of games known to the research participants were categorised using quartiles. Due to publishing limitations, only statistically significant correlations are presented in the results.

Results

The first issue analysed was the level of knowledge regarding traditional games and play. The participants of the study could state that they were aware of a given game together and its detailed rules or that they knew the name of the game without knowing its rules.

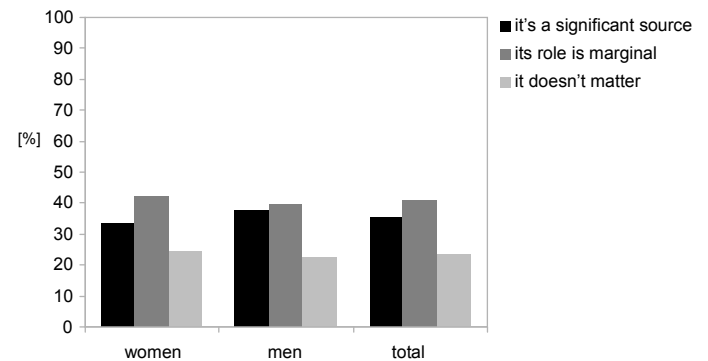
Table 1. Basic quantity indices regarding the knowledge of traditional Polish games and play (max = 124)

Sex Response	Women				Men			
	min	median	max	mean	min	median	max	mean
I know it and I know the rules	0	7	33	7.83	0	6	18	6.33
I know it but I don't remember the rules	0	1	109	7.5	0	4	118	6.48

The level of knowledge regarding traditional games and play turned out to be relatively low, particularly in terms of their rules. However, a few female teachers knew several dozen

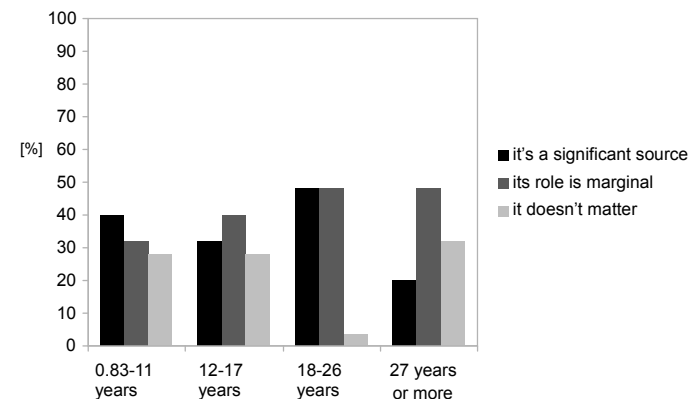
games. Still, the vast majority of respondents could only identify fewer than ten games. Also, there were quite a few individuals who did not know any of the games (tab. 1).

The participants were also asked if traditional regional culture could be a significant source of inspiration when looking for less well-known forms of activity that would be useful in physical education. Most of the respondents claimed that the role of regional culture in seeking and implementing less known traditional forms of activity was marginal. Slightly more men saw regional culture as valuable for seeking and implementing less well-known forms of activity. However, the differences in the responses of the women and men turned out to be insignificant, i.e. the responses did not depend on the gender of the respondents (fig. 1).

Figure 1. Respondents' gender and opinion regarding regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional games and play

Further detailed analyses revealed that the respondents' opinions concerning the role of regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional forms of activity did not correlate significantly with the university the respondents had graduated from, their place of residence, or their having practised sports. However, different results were obtained in regard to the teaching experience of the PE teachers: here the correlation was significant at the level of $p < 0.05$. It was also noticeable that the value of regional culture was mainly recognised by teachers with average professional experience (fig. 2).

Figure 2. Respondents' teaching experience and opinion regarding regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional games and play

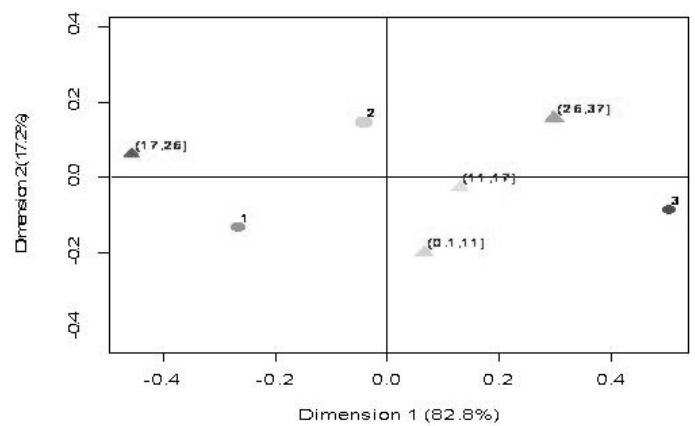
The correspondence analysis performed afterwards showed that the correlation between teaching experience of the respondents and their assessment of the value of regional culture was not high, because the value of total inertia was 0.09, with the first dimension accounting for 82.5% of that inertia. The “it doesn’t matter” category formed the biggest part of the first dimension, as it accounted for 68.5% of that dimension. In turn, the “its role is marginal” category was the main element of the second dimension (56.8%). When it comes to teaching experience, though, it turned out that the first dimension was mainly formed by the experience category of “18-26 years” (67.3%), whereas the second (less important) dimension was dominated by the category of “0.83-17 years” (56.7%). On the basis of squared correlation, the first dimension accounted for 97.4% of the inertia for the “it doesn’t matter” category and for 81.2% for the “it’s a significant source” category. The second dimension accounted for 92.2% of the inertia for the “its role is marginal” category. In turn, the categories of “18-26 years” and “over 26 years” were very well accounted for by the first dimension (95.8% and 98.2%, respectively), while the “0.83-17 years” category was dominated by the second dimension (89.8%). This would mean that individuals with average teaching experience are more likely to recognise the value of regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional games and play (tab. 2, fig. 3).

Table 2. Results of correspondence analysis for such variables as the respondents’ teaching experience and opinion regarding the role of regional culture in seeking and implementing traditional games and play*

Rows							
Category	Mass	Quality	Inertia	Dimension 1 squared correlation	Dimension 1 absolute contribution	Dimension 2 squared correlation	Dimension 2 absolute contribution
It's a significant source	353	1000	311	812	305	188	342
Its role is marginal	422	1000	106	78	10	922	568
It doesn't matter	225	1000	583	974	685	26	90
Columns							
0.83-11	245	1000	108	102	13	898	567
12-17	245	1000	43	958	50	42	10
18-26	265	1000	657	982	673	18	59
Over 26	245	1000	281	779	265	221	363

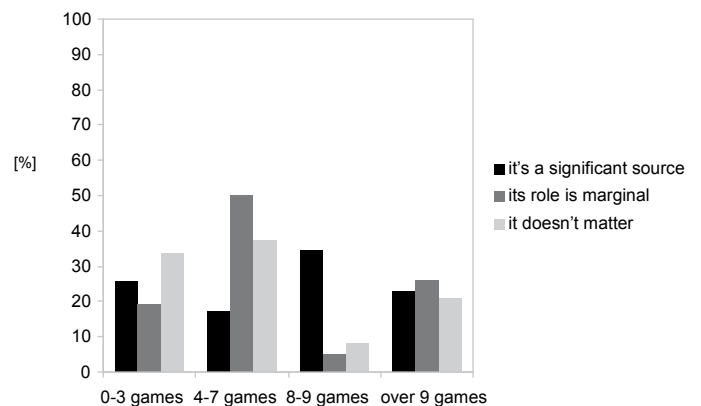
* – the values in the table were multiplied by 1000 for clarity (1 = 100%).

Another significant correlation (at the level of $p < 0.01$) was that between the respondents’ knowledge regarding traditional games and play and the statement that regional culture is a significant source of traditional games. In this case the only significant correlation concerned the respondents’ declaration of the importance of regional culture and their full knowledge of a given game or play activities (fig. 4). Here we need to highlight the fact that a large part of games and play that the participants marked as known originated in cultures of national and ethnic minorities that lived and still live in the area where the study was conducted. However, because of publishing limitations, a detailed analysis of this issue will be presented in another publication.

Symbols: 1 – “it’s a significant source”, 2 – “its role is marginal”, 3 – “it doesn’t matter”; 0.1,11 – teaching experience from 1 month to 11 years; 12,17 – teaching experience from 12 to 17 years; 18,26 – teaching experience from 18 to 26 years; 27,37 – teaching experience of 27 years and more.

Figure 3. Perceptual map – correlations between the respondents’ teaching experience and their opinion regarding regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional games and play

Figure 4. Respondents’ knowledge regarding traditional games and play and their opinion regarding regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional games and play

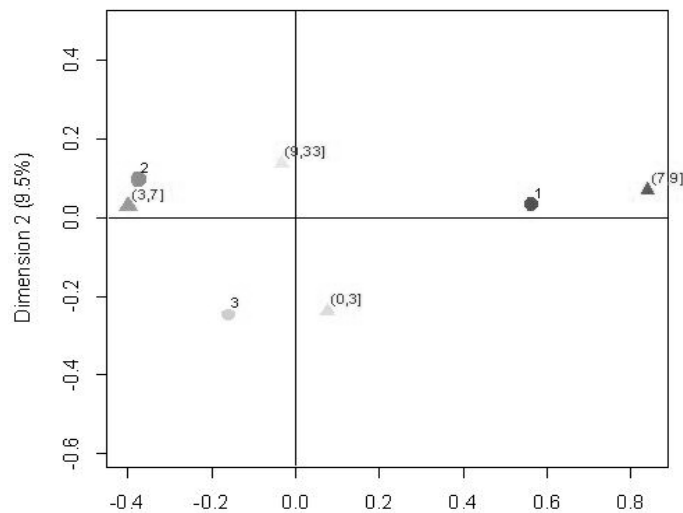
In the correspondence analysis, total inertia was 0.19, which points to a moderate correlation. Here the first dimension accounted for 90.5% of total inertia. The largest part of that dimension was formed by the “it’s a significant source” category (62.4%), while in the second dimension, it was the “it doesn’t matter” category (73.9%). In the case of the variable “the number of known games”, the most important category was “8-9 games” for the first dimension (65.8%) and “0-3 games” for the second dimension (70.3%). On the basis of squared correlation, the first dimension accounted for 99.6% of inertia for the “it’s a significant source” category and for 93.3% for the “its role is marginal” category, while the second dimension accounted for 69.4% of inertia for the “it doesn’t matter” category. As far as the number of games known is concerned, two categories prevailed, i.e. “4-7 games” and “8-9 games”, accounted for by the first dimension (99.5% and 99.3%, respectively). The “0-3 games” category was well accounted for by the second dimension (70.3%). The interpretation of the data and perceptual map indicates

that the participants who knew between 4 and 7 games mainly saw the role of regional culture as marginal, while those who knew from 8 to 9 games chose “it’s a significant source”. Considering the fact that in terms of inertia this is the most important category, these results indicate a strong correlation between the knowledge of games and the recognition of regional culture as a significant source of knowledge and inspiration concerning the use of traditional games and play (tab. 3, fig. 5).

Table 3. Results of correspondence analysis for such variables as the number of games and play activities known to the respondents and their opinion regarding the role of regional culture in seeking and implementing traditional games and play*

Category	Rows						
	Mass	Quality	Inertia	Dimension 1 squared correlation	Dimension 1 absolute contribution	Dimension 2 squared correlation	Dimension 2 absolute contribution
It's a significant source	351	1000	568	996	624	4	25
Its role is marginal	423	1000	332	933	342	67	236
It doesn't matter	227	1000	101	306	34	694	739
Columns							
0-3 games	227	1000	73	92	7	908	703
4-7 games	371	1000	303	995	333	5	17
8-9 games	165	1000	599	993	658	7	42
10-33 games	237	1000	24	56	1	944	238

* - the values in the table were multiplied by 1000 for clarity (1 = 100%).

Symbols: 1 - “it’s a significant source”, 2 - “its role is marginal”, 3 - “it doesn’t matter”; 0,3 - the knowledge of 0 to 3 games, 4,7 - the knowledge of 4 to 7 games, 8,9 - the knowledge of 8 to 9 games, 9,33 - the knowledge of over 10 games.

Figure 5. Perceptual map – correlations between the respondents’ opinion regarding regional culture as a source of inspiration for seeking and implementing traditional games and play and the number of games and play activities known to them

Discussion

In general, those interested in the issue of traditional games, play, and sports agree that they are a particularly valuable subject of research that can be and often is of different scope and character. They can be analysed from an anthropological viewpoint as an intercultural phenomenon, which makes it possible to explain many of the phenomena observed in the life of a contemporary human being in terms of nature and culture [8]. Traditional games have also been a subject of research which has aimed at discovering social models with their help [9]. Furthermore, there are some play activities and games which reflect a socio-cultural order. Sutton-Smith [10] claims that they are often a significant element of identity which ethnic groups include in projects connected with creating socio-cultural bonds. Extensive research has also been carried out on two large groups living in selected territories. For instance, Renson and van Mele [11] published extensive findings concerning games and play activities in South America. Their research as well as other studies provide substantial evidence of the considerable value of traditional games and play. However, the majority of those projects focus on preserving heritage in museum settings. Renson [1], who approached traditional games and play from the point of view of a museologist, wondered how to preserve non-Olympic games and play and what challenges they posed for museology. Piasecki was driven by similar motives, as he considered games and play to be an element of national heritage. He collected ample data that allowed him to preserve and describe more than one hundred traditional games [12].

The initiatives mentioned above, valuable as they might be, are insufficiently focused on educational practice. The promotion of traditional games and play ought to include not only initiatives taken by groups of enthusiasts or even European Union programmes such as “Recall: Games of the Past – Sports for Today” or UNESCO programmes. Owing to their overall value, traditional games should be widely introduced into the mainstream of physical education at schools. This would require educating teachers who would be capable of implementing them in the process of physical education, which, in turn, would mean introducing content directly connected with this element of national heritage into teacher training programmes. Obviously, limiting oneself to one’s own heritage can only produce partial results, since traditional games and sports are part of the cultural heritage of all humanity. Abrignani [13] explained this in an excellent manner by stating that traditional sports and games are part of our intangible heritage and a symbol of cultural differences. They are also an effective way of passing on universal values, openness, and cultural awareness. Moreover, they may form ties between cultures for better mutual understanding. This is essential, especially at a time when some values may disappear as a consequence of globalisation and industrialisation. The possibility of loss is partly borne out by this study, as the oldest teachers demonstrated little knowledge of traditional games and play, which may stem from some stigmatisation and conscious rejection of traditional culture. This phenomenon was common in eastern regions in times of political and industrial changes, which is confirmed by the study of Czykwin [14].

All the aforementioned advantages do not make up a complete list of potential benefits that would result from spreading knowledge regarding traditional games and play and from their practical implementation. There are also works that point to other profits of their practical application. A study conducted in Iran proved that 7-9-year-old boys who had undergone a programme where traditional games and play had been implement-

ed demonstrated an increase in motor skill performance. Compared with a control group that performed normal everyday activities, those boys improved their levels of all fundamental motor abilities [15]. It seems that in the case of the above-mentioned study it was possible to predict that additional physical activity (not only traditional games but any kind of physical activity) would bring about positive motor changes. However, Bronikowska [16] pointed to another very important practical aspect concerning the benefits of traditional play and games. They do not require technical perfection. They are mostly quite simple, so they may become a valuable component of movement therapy for the elderly. Because of all those advantages, traditional games and play ought to constitute a crucial tool in the work of PE teachers. They should also be taken into account in educational programmes in physical education students in separate modules, and they should be present to a larger degree in classes in PE methodology as well as practical classes known as “games and play”. It is a promising sign that some universities of physical education in Poland offer the subject called “ethnology of sport” in their study curricula.

Conclusions

1. The teachers examined are insufficiently prepared to introduce traditional games, play, and sports into the process of physical education. This conclusion mainly concerns teachers with the shortest and longest working experience.
2. It is necessary to broaden the programme and educational offerings in the field of national heritage regarding traditional forms of physical activity that come from national cultures.
3. Some of the games and play activities recognised by study participants came from ethnic groups coexisting with Polish culture in eastern Poland. The blending of those cultures, noticeable in traditional games, play, and sports, should be the subject of further research.

Acknowledgements

The work has been prepared under the research project the Faculty of Physical Education and Sport in Biała Podlaska, Józef Piłsudski University of Physical Education in Warsaw – DS. 201 – financed by the Ministry of Science and Higher Education.

Literature

1. Renson R. (2009). The come-back of traditional sports and games. *Museum International* 43(2), 77-81. DOI: 0.IIII/j.1468-0033.1991.tb00947.x.
2. Lipoński W. (2004). *Rochwist and Palant. Ethnological study of traditional Polish movement games and play against a background of European tradition*. Poznań: AWF. [in Polish]
3. Bronikowska M. (2013). *Slavic traditions of folk forms of physical culture as exemplified by selected nations*. Poznań: AWF. [in Polish]
4. Cieśliński I., Chaliburda I., Piech K., Cieśliński R. (2007). Ethnology of sport and recreation as an element of education and an area of empirical research. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports* 7, 168-172. [in Polish]
5. Prabudzki B. (2013). The study on traditional sports and games as a prospective research area. *Homo Ludens* 1(5), 205-217. [in Polish]
6. Nenadic O., Greenacre M. (2007). Correspondence Analysis in R, with two- and three-dimensional graphics: The ca package. *Journal of Statistical Software* 20(3), 1-13.
7. Meyer D., Zeileis A., Hornik K. (2015). *vcd: Visualizing Categorical Data*. R package version 1.4-1.
8. Cheska A.T. (1978). The study of play from five anthropological perspectives. In M.A. Salter (ed.), *Play: anthropological perspectives* (pp. 17-35). New York: Leisure Press.
9. Moreno H., Navarro Adelantado J., Jiménez V., Castro Núñez U. (2007). Diachronic analysis of motor communication in traditional games and sports of the Canary Islands. *International Journal of Medicine and Science of Physical Activity and Sport* 15(57), 123-137.
10. Sutton-Smith B. (1981). The social psychology and anthropology of play and games. In G.R.F. Luschen, G.H. Sage, L. Sfeir (eds), *Handbook of social science of sport* (pp. 452-478). Champaign, Illinois: Stipes Publishing Company.
11. Renson R., van Mele V. (1992). *Traditional games in South America*. Schorndorf: Karl Hofmann.
12. Piasecki E. (1916). *Movement games and play for children and youth from mainly native historical and folk sources and from oral tradition*. Lwów-Warszawa: Książnica Polska. [in Polish]
13. Abrignani B. (2011). *Traditional sports and games as a tool for intercultural learning*. EuroMed Youth Educational Report. Paris: Institut National de la Jeunesse et de l'Éducation Populaire.
14. Czykwin E. (2000). *Belarusian minority as a stigmatised group*. Białystok: Trans Humana. [in Polish]
15. Akbari H., Abdoli B., Shafizadeh M., Khalaji H., Hajihosseini S., Ziaee V. (2009). The effect of traditional games in fundamental motor skill development in 7-9 year-old boys. *Iranian Journal of Pediatrics* 19(2), 123-129.
16. Bronikowka M., Bronikowski M. (2011). “You think you are too old to play” Playing games and ageing. *Human Movement* 12(1), 24-30.

Submitted: January 25, 2016

Accepted: February 29, 2016

MOŻLIWOŚCI WYKORZYSTANIA STAROPOLSKICH GIER I ZABAW JAKO ISTOTNEGO ELEMENTU STYMULOWANIA AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ DZIECI I MŁODZIEŻY W OPINII NAUCZYCIELI WYCHOWANIA FIZYCZNEGO

IGOR CIEŚLIŃSKI¹, IRENEUSZ CHALIBURDA²

Akademia Wychowania Fizycznego J. Piłsudskiego w Warszawie, Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Zakład Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego¹, Zakład Antropologii i Antropomotoryki²

Adres do korespondencji: Igor Cieśliński, Wydział Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej, Zakład Teorii i Metodyki Wychowania Fizycznego, ul. Akademicka 2, 21-500 Biała Podlaska, tel.: 83 3428742, fax: 83 3428800, e-mail: igorcieslinski@gmail.com

Streszczenie

Wprowadzenie. Działalność w obszarze kultury fizycznej w Polsce opiera się przede wszystkim na dyscyplinach sportu mających korzenie w tradycji zachodnioeuropejskiej. Dużą szansą na pełniejszą realizację postulatów nowoczesności i atrakcyjności jest uwzględnianie rodzimych tradycji, w tym także gier i zabaw staropolskich. Aby wykorzystać walory i potencjał w nich tkwiący, niezbędna jest ich obecność w arsenale programowym i metodycznym wszystkich tych, którzy są odpowiedzialni za aktywność fizyczną dzieci i młodzieży w polskiej szkole. Zamiarem tego artykułu jest ukazanie szans trwałej obecności staropolskich form na wszelkiego rodzaju zajęciach ruchowych oraz uświadomienie istnienia tych form wśród obecnych jak i przyszłych animatorów aktywności fizycznej. **Materiał i metody.** Badaniem objęto 125 nauczycieli wychowania fizycznego (62 kobiety i 63 mężczyzn) z wybranych losowo szkół wschodniej Polski. Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, w jego ramach wykorzystano autorską ankietę. Zawierała ona pytania dotyczące wiedzy badanych na temat dawnych gier i zabaw oraz ich miejsca i roli w kulturze narodowej, możliwości ich wykorzystania w praktyce wychowania fizycznego. Do opracowania wyników użyto analizy korespondencji. **Wyniki.** Badania wykazały dość słabe przygotowanie badanych do roli promotorów i kontynuatorów tradycji w zakresie staropolskich gier, zabaw i sportów. Najistotniejszą przyczyną jest niska świadomość znaczenia tych form w powiązaniu z niewielką wiedzą badanych o tradycyjnych formach aktywności fizycznej wywodzących się z kultury rodzimej. **Wnioski.** Badani nauczyciele są niedostatecznie przygotowani do wprowadzania tradycyjnych gier, zabaw i sportów do swojego warsztatu metodycznego. Istnieje potrzeba poszerzenia oferty programowej i edukacyjnej w zakresie dziedzictwa narodowego dotyczącego tradycyjnych, wyrosłych z kultur narodowych, form aktywności fizycznej.

Słowa kluczowe: etnologia sportu, antropologia kulturowa, staropolskie gry i zabawy

Wstęp

Właściwie wszystkie formy uczestnictwa w kulturze fizycznej, pomimo dobiegających z różnych stron głosów krytyki, wciąż – w warstwie programowej – opierają się przede wszystkim na kilku najpopularniejszych dyscyplinach olimpijskich wywodzących się głównie z tradycji zachodnioeuropejskiej. Postulat różnorodności i atrakcyjności treści zajęć ruchowych jest realizowany w niewystarczającym stopniu, między innymi dlatego, że nowoczesność nie polega wyłącznie na podążaniu za lansowanymi przez masowe media trendami i modami, ale również na pozytywnym przyswajaniu tradycji. W tym kontekście dużą szansą na pełniejszą realizację tego postulatu jest uwzględnianie przez nauczycieli rodzimych tradycji, w tym – w głównej mierze – gier i zabaw staropolskich. Gry, sporty i zabawy tradycyjne były już od dawna obecne w sferze zainteresowań badaczy na świecie, we wczesnych latach dziewięćdziesiątych mówiono wręcz o ich wielkim powrocie [1]. Natomiast wśród badaczy polskich – szczególnie w ostatnim piętnastoleciu – zainteresowanie tymi formami znacznie wzrosło – przede wszystkim dzięki pracom Lipońskiego [2] oraz Bronikowskiej [3], jednak dotyczą one

głównie gier i zabaw wywodzących się z zachodnich regionów Polski. Na gruncie polskim istnieją też opracowania o charakterze ogólnym, wskazujące na zasadność prowadzenia badań w obszarze tradycyjnych sportów i gier [4, 5]. Dotychczas jednak koncentrowano się w głównej mierze na teoretyczno-historycznych podstawach problematyki, a w warstwie praktycznej na poszukiwaniu i opisywaniu wciąż żywych tradycji oraz na prezentowaniu ich w ramach różnego rodzaju festiwali tradycyjnych gier i zabaw.

By w pełni wykorzystać walory i potencjał tkwiący w tradycyjnych grach i zabawach niezbędna jest ich trwała obecność w arsenale programowym i metodycznym nauczycieli wychowania fizycznego. W tym miejscu nasuwa się kilka pytań dotyczących m.in. szans takiej trwałej obecności staropolskich form aktywności we wszystkich odmianach zajęć ruchowych, zarówno tych zinstytucjonalizowanych, jak i pozaszkolnych. Dotyczy to również świadomości istnienia tych form wśród zarówno obecnych, jak i przyszłych (studentów wychowania fizycznego) nauczycieli wychowania fizycznego. Ważne jest także przygotowanie metodyczne wspomnianych do wykorzystywania staropolskich gier i zabaw na lekcjach lub poza nimi, w niezmi-

nionej lub dostosowanej do wymogów współczesności postaci. Prezentowane opracowanie jest próbą odpowiedzi na część tych pytań. Artykuł ten jest także fragmentem szerszego projektu, mierzącego do wypracowania płaszczyzny umożliwiającej praktyczne wdrażanie tradycyjnych sportów i gier. Ważnym zadaniem jest także określenie wiedzy, a co za tym idzie stopnia przygotowania obecnych nauczycieli do ich wdrożenia. To zadanie wykonano w niniejszej pracy. W kolejnych doniesieniach analogiczna analiza zostanie przeprowadzona w odniesieniu do innych grup, a w następnej kolejności zostaną przedstawione propozycje praktycznych rozwiązań metodycznych.

Celem pracy jest zatem określenie w jakim stopniu nauczyciele wychowania fizycznego gotowi są do wykorzystywania staropolskich gier i zabaw w aspekcie ich wiedzy na ten temat oraz dostrzegania ich wartości dla procesu szkolnej i pozaszkolnej kultury fizycznej.

Materiał i metody

Badaniami objęto 125 nauczycieli wychowania fizycznego (62 kobiety i 63 mężczyzn) z wybranych losowo szkół wschodniej Polski. Badani legitymowali się różnymi stopniami awansu zawodowego, było wśród nich: 3 stażystów/ek, 88 nauczycieli dyplomowanych, 24 nauczycieli mianowanych oraz 10 kontraktowych. Staż pracy badanych wynosił średnio: dla kobiet: 14,2 lat, dla mężczyzn 16,1 lat.

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, w jego ramach wykorzystano autorską ankietę. Zawierała ona pytania dotyczące wiedzy badanych na temat dawnych gier i zabaw oraz ich miejsca i roli w kulturze narodowej, możliwości ich wykorzystania w praktyce wychowania fizycznego. Jednak najważniejszą częścią ankiety był inwentarz gier i zabaw zebranych ze źródeł pisanych, jak również pozyskanych przez autorów w ramach realizowanego wcześniej projektu badawczego, koncentrującego się na grach i zabawach pochodzących ze wschodnich terenów Polski. Badani nauczyciele wypełniając inwentarz deklarowali dokładną znajomość zasad gry albo zabawy lub znajomość tylko jej nazwy (bądź regionalnej odmiany nazwy).

Analizę danych przeprowadzono za pomocą programu R, wykorzystując biblioteki ca [6] oraz vcd [7]. Poza statystykami opisowymi i analizą tabel wielozmiennych zastosowano analizę korespondencji (zarówno ilościową jak i graficzną – mapy percepcji). Z powodu ograniczeń wydawniczych zaprezentowane zostaną przede wszystkim zależności istotne statystycznie. Na potrzeby analizy zmienne: staż pracy oraz liczba znanych gier skategoryzowano przy użyciu kwartyli.

Wyniki

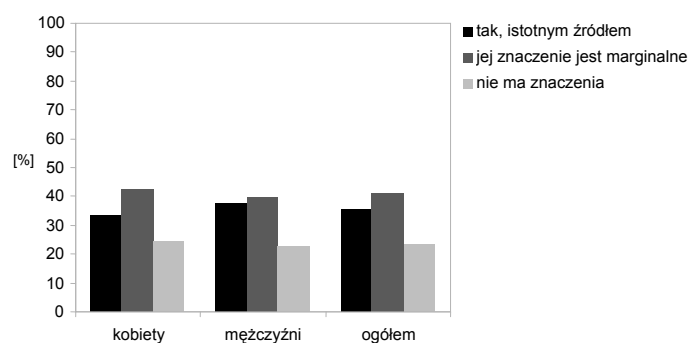
Pierwszym analizowanym problemem był poziom wiedzy badanych na temat dawnych gier i zabaw. Badani mieli możliwość deklaracji znajomości danej gry wraz z jej szczegółowymi przepisami, bądź znajomości gry bez znajomości jej szczegółowych zasad.

Tabela 1. Podstawowe wskaźniki ilościowe znajomości staropolskich gier i zabaw spośród 124 podanych w spisie (inwentarzu)

Płeć	Kobiety				Mężczyźni			
	min	mediana	max	średnia	min	mediana	max	średnia
Znam, wiem jakie są zasady	0	7	33	7,83	0	6	18	6,33
Znam, nie pamiętam zasad	0	1	109	7,5	0	4	118	6,48

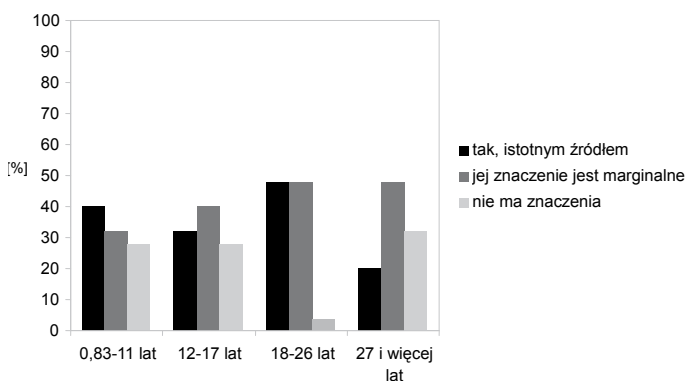
Poziom wiedzy dotyczącej znajomości dawnych gier i zabaw okazał się dość niski, szczególnie w odniesieniu do znajomości zasad, jednakże wśród badanych nauczycielek było kilka przypadków wskazania kilkudziesięciu gier. Znaczna jednak większość respondentów nie potrafiła wskazać poniżej dziesięciu gier, dość liczna była też grupa badanych, którzy nie skojarzyli ani jednej (tab. 1).

Badanych zapytano również, czy tradycyjna kultura regionalna, może być istotnym źródłem inspiracji przy poszukiwaniu mało znanych a przydatnych w procesie edukacji fizycznej form aktywności. Większość respondentów uznała, że znaczenie kultury regionalnej w poszukiwaniu i wdrażaniu mało znanych, tradycyjnych form aktywności jest marginalne. Nieco więcej badanych mężczyzn uznało jej wartość dla poszukiwania i wdrażania mało znanych form aktywności. Jednakże różnice w wypowiedziach okazały się nieistotne tj., niezależne od płci respondentów (ryc. 1).

Rycina 1. Płeć a opinia badanych o kulturze tradycyjnej jako źródle inspiracji przy poszukiwaniu i wdrażaniu gier i zabaw tradycyjnych

Dalsze szczegółowe analizy ujawniły, że zależności pomiędzy znaczeniem kultury regionalnej jako źródła inspiracji dla poszukiwania i wdrażania tradycyjnych form aktywności a ukończoną uczelnią, miejscem zamieszkania respondentów oraz uprawianiem w przeszłości sportu również są nieistotne. Inaczej było w przypadku stażu pracy badanych w zawodzie nauczyciela wychowania fizycznego. Tutaj zależność była istotna na poziomie $p < 0,05$. Widoczne jest również, że wartości kultury regionalnej najbardziej doceniają nauczyciele ze średnim stażem pracy (ryc. 2).

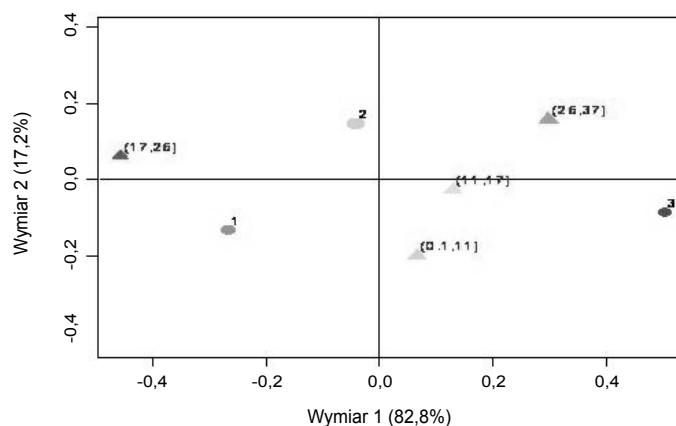
Rycina 2. Staż pracy badanych a ich opinia o kulturze tradycyjnej jako źródle inspiracji przy poszukiwaniu i wdrażaniu gier i zabaw tradycyjnych

Przeprowadzona w kolejnym kroku analiza korespondencji wskazuje, że zależność pomiędzy stażem pracy a oceną wartości kultury regionalnej nie jest duża, ponieważ wartość całkowitej inercji wynosi 0,09, przy czym pierwszy wymiar wyjaśnia 82,5% tej inercji. Największy udział w tworzeniu pierwszego wymiaru ma kategoria „nie ma znaczenia”, której udział w wymiarze wynosi 68,5%. Z kolei największy udział w drugim wymiarze (56,8%) ma kategoria „jej znaczenie jest marginalne”. Jeśli natomiast odwołamy się do zmiennej stażu pracy to okazuje się, że wymiar pierwszy zdefiniowany jest głównie przez kategorię „18-26 lat” (67,3%) natomiast drugi (mniej ważny) przez kategorię „0,83-17 lat” (56,7%). Na podstawie udziału wymiaru w punktach (kwadrat korelacji) pierwszy wymiar wyjaśnia 97,4% inercji dla kategorii „nie ma znaczenia” oraz 81,2% dla kategorii „tak, istotnym źródłem”, zaś drugi wymiar 92,2% inercji dla kategorii „jej znaczenie jest marginalne”. Z kolei kategoria „18-26 lat” oraz „powyżej 26 lat” jest bardzo dobrze wyjaśniana przez wymiar pierwszy – odpowiednio 95,8% oraz 98,2%. Kategorię „0,83-17 lat” dobrze wyjaśnia wymiar drugi – 89,8%. Wynika stąd, że osoby o średnim stażu pracy mają większą skłonność do doceniania wartości kultury regionalnej jako źródła inspiracji do poszukiwania i stosowania tradycyjnych gier i zabaw (tab. 2., ryc. 3).

Tabela 2. Wyniki analizy korespondencji dla zmiennych stażu pracy oraz znaczenie kultury regionalnej w poszukiwaniu i wdrażaniu tradycyjnych gier i zabaw*

Wiersze							
Nazwa kategorii	masa	jakość	inercja	Wymiar 1 kwadrat korelacji	Wymiar 1 absolutny udział	Wymiar 2 kwadrat korelacji	Wymiar 2 absolutny udział
Tak, istotnym źródłem	353	1000	311	812	305	188	342
Jej znaczenie jest marginalne	422	1000	106	78	10	922	568
Nie ma znaczenia	225	1000	583	974	685	26	90
Kolumny							
0,83-11	245	1000	108	102	13	898	567
12-17	245	1000	43	958	50	42	10
18-26	265	1000	657	982	673	18	59
pow. 26	245	1000	281	779	265	221	363

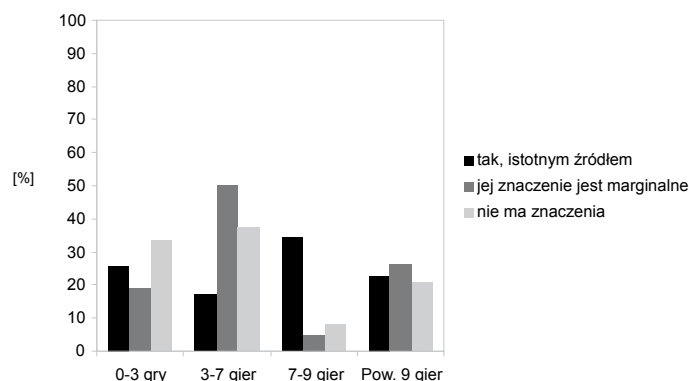
* – wartości z tabeli zostały pomnożone przez stałą 1000 dla zwiększenia czytelności (1 = 100%).

Oznaczenia: 1 – „tak, istotnym źródłem”, 2 – „jej znaczenie jest marginalne”, 3 – „nie ma znaczenia”; 0,1,11 – staż pracy od 1 miesiąca do 11 lat, 11,17 – staż pracy od 12 do 17 lat, 26,37 – staż pracy 27 lat i więcej.

Rycina 3. Mapa percepcji – powiązania kategorii cech: staż pracy oraz stosunek do kultury regionalnej jako źródła inspiracji

Kolejną istotną zależnością (na poziomie $p < 0,01$) okazało się powiązanie wiedzy respondentów z deklaracją, że kultura regionalna jest istotnym źródłem gier tradycyjnych. W tym przypadku istotne okazało się wyłącznie powiązanie deklaracji ważności kultury regionalnej z pełną znajomością danej gry lub zabawy (ryc. 4). W tym miejscu należy zaznaczyć, że duża część gier i zabaw, które badani oznaczali jako sobie znane, wywodziła się z kultur mniejszości narodowych i etnicznych zamieszkujących niegdyś i obecnie teren badań. Jednakże ze względu na ograniczenia wydawnicze szczegółowa analiza tej problematyki zostanie przedstawiona w innym opracowaniu.

Rycina 4. Wiedza badanych o tradycyjnych grach i zabawach a ich opinia o kulturze regionalnej jako źródle inspiracji do poszukiwania i stosowania tradycyjnych gier i zabaw

W analizie korespondencji całkowita inercja wyniosła 0,19, co wskazuje na umiarkowaną zależność, przy czym w tym przypadku pierwszy wymiar zawiera aż 90,5% całkowitej inercji. Największy udział w tworzeniu tego wymiaru ma kategoria „tak, istotnym źródłem”, jej udział w wymiarze to 62,4%, drugi wymiar wyznacza kategoria „nie ma znaczenia” z udziałem 73,9%. W przypadku zmiennej „ilość znanych gier” największe znaczenie ma kategoria „8-9 gier” dla pierwszego wymiaru z udziałem 65,8% oraz „0-3 gry” dla drugiego wymiaru z udziałem 70,3%. Na podstawie udziału wymiaru w punktach (kwadrat korelacji) pierwszy wymiar wyjaśnia 99,6% inercji dla kategorii „tak,

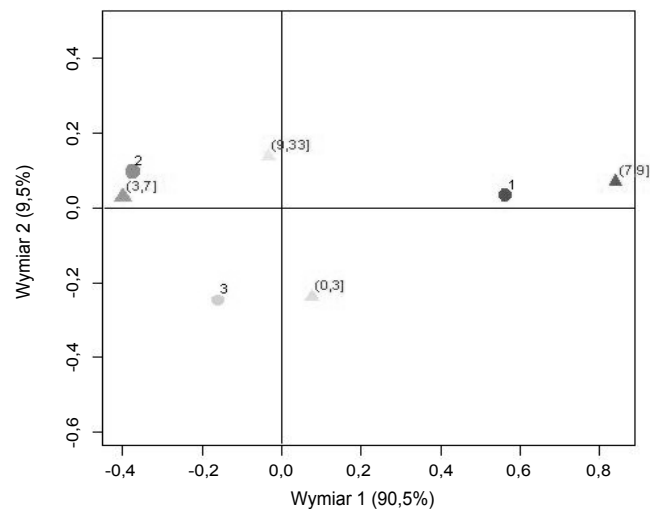

istotnym źródłem” oraz 93,3% dla kategorii „jej znaczenie jest marginalne”, zaś drugi wymiar 69,4% inercji dla kategorii „nie ma znaczenia”. W obrębie zmiennej ilości znanych gier dominują dwie kategorie „4-7 gier” oraz „8-9 gier” są one wyjaśniane przez pierwszy wymiar odpowiednio w 99,5% oraz 99,3%. Kategoria „0-3 gry” dobrze wyjaśnia wymiar drugi – w 70,3%. Interpretacja tych danych oraz mapy percepcji wskazuje, że osoby badane znające od 4 do 7 gier najchętniej wskazują na marginalne znaczenie kultury regionalnej, osoby znające od 8 do 9 gier są na mapie percepcji położone najbliżej punktu kategorii „tak, istotnym źródłem” co w połączeniu z najwyższą wagą tej kategorii – w sensie inercji – wskazuje na silne powiązanie wiedzy o grach z docenianiem kultury regionalnej jako istotnego źródła wiedzy i inspiracji dotyczących zastosowania dawnych zabaw i gier (tab. 3, ryc. 5).

Tabela 3. Wyniki analizy korespondencji dla zmiennych ilość znanych gier i zabaw oraz znaczenie kultury regionalnej w ich poszukiwaniu i wdrażaniu*

Wiersze							
Nazwa kategorii	masa	jakość	inercja	Wymiar 1 kwadrat korelacji	Wymiar 1 absolutny udział	Wymiar 2 kwadrat korelacji	Wymiar 2 absolutny udział
Tak, istotnym źródłem	351	1000	568	996	624	4	25
Jej znaczenie jest marginalne	423	1000	332	933	342	67	236
Nie ma znaczenia	227	1000	101	306	34	694	739
Kolumny							
0-3 gry	227	1000	73	92	7	908	703
4-7 gier	371	1000	303	995	333	5	17
8-9 gier	165	1000	599	993	658	7	42
10-33 gry	237	1000	24	56	1	944	238

* – wartości z tabeli zostały pomnożone przez stałą 1000 dla zwiększenia czytelności (I = 100%).

Oznaczenia: 1 – „tak, istotnym źródłem”, 2 – „jej znaczenie jest marginalne”, 3 – „nie ma znaczenia”; 0,3 – znajomość od 0 do 3 gier, 3,7 – znajomość od 4 do 7 gier, 8,9 – znajomość od 8 do 9 gier, 9,33 – znajomość powyżej 10 gier.

Rycina 5. Mapa percepcji – powiązania kategorii cech: opinia o kulturze regionalnej jako źródle inspiracji do poszukiwania i wdrażania tradycyjnych gier i zabaw i znajomość liczby gier i zabaw tradycyjnych

Dyskusja

W zasadzie wszyscy zainteresowani problematyką tradycyjnych gier, zabaw i sportów są zgodni, że stanowią one wyjątkowo wartościowy przedmiot badań, które mogą mieć i często mają bardzo różny zakres i charakter. Patrzy się na nie zarówno z perspektywy antropologicznej, wskazując na ich międzykulturowy fenomen, który powoduje, że możliwe staje się wyjaśnianie wielu zjawisk towarzyszących egzystencji współczesnego człowieka jako tworu zarówno natury jak i kultury [8]. Gry tradycyjne były też przedmiotem analiz zmierzających do wykrycia za ich pomocą modelu społecznego [9]. Istnieją również pewne rodzaje zabaw i gier, które są odbiciem porządku społeczno-kulturowego. Sutton-Smith [10] twierdzi, że są one często istotnym elementem tożsamości, którą grupy etniczne włączają do swoich projektów związanych z budowaniem więzi społeczno-kulturowych. Szerokimi badaniami obejmuje się także duże grupy zamieszkujące określone terytoria, np. Renoson i van Melle [11] wydali obszernie opracowanie dotyczące gier i zabaw Ameryki Południowej. Przytoczone wyżej, jak również i inne opracowania dowodzą niezbicie ogromnej wartości tradycyjnych zabaw i gier. Jednak większość tych projektów skupia się na ratowaniu dziedzictwa, rozumianego nawet w kategoriach muzealnych. Z perspektywy muzealnika potraktował tradycyjne gry i zabawy Renoson [1], który zastanawiał się m.in., jak przechowywać nieolimpijskie gry i sporty oraz jakie wyzwania stawia to przed muzealnictwem. Podobne motywy przyświecały Piaseckiemu [12], który uważał gry i zabawy za element dziedzictwa narodowego i zebrał bardzo obszerny materiał z prowadzonych szerokich badań ankietowych, których owocem było ponad sto zachowanych i opisanych gier tradycyjnych. Wszystkie te inicjatywy, jakkolwiek o ogromnej wartości są – jak się wydaje – jeszcze w niewystarczającym stopniu zorientowane na praktykę edukacyjną. Promocja tradycyjnych gier i sportów powinna obejmować nie tylko inicjatywy podejmowane przez grupy pasjonatów czy nawet programy Unii Europejskiej jak np. „Recall: Games of the Past – Sports for Today”, czy programy UNESCO. Z powodu ich wszechstronnej wartości powinny być szeroko włączane w podstawowy nurt działań związanych z kulturą fizyczną. Wymaga to przygotowania kadr gotowych do ich implementacji do procesu szkolnej i pozaszkolnej aktywności fizycznej, a to z kolei włączania do programów kształcenia nauczycieli treści bezpośrednio związanych z tym elementem dziedzictwa narodowego. Oczywiście, ograniczanie się do wyłącznie własnego dziedzictwa byłoby działaniem niepełnym, tradycyjne gry i sporty są też częścią dziedzictwa kulturowego całej ludzkości i doskonale ujął to Abrignani [13] twierdząc, że tradycyjne sporty i gry są częścią dziedzictwa niematerialnego ludzkości, symbolem różnicowania kulturowego. Są także efektywnym sposobem przekazu uniwersalnych wartości, otwartości i świadomości kulturowej. Mogą też tworzyć pomosty między kulturami dla lepszego wzajemnego zrozumienia. Jest to ważne szczególnie w sytuacji zaniku niektórych wartości, mającego związek z procesami globalizacji i industrializacji. Częściowo znajduje to potwierdzenie w prezentowanych badaniach, ponieważ najstarsi badani nauczyciele wykazali się niską znajomością zabaw i gier tradycyjnych, co może wynikać z pewnej stygmatyzacji i świadomego odrzucenia kultury tradycyjnej. Było to zjawisko powszechne na ziemiach wschodnich w okresie politycznych i industrialnych zmian, co znajduje potwierdzenie w pracy Czykwin [14].

Wszystkie wymienione wcześniej zalety nie wyczerpują oczywiście listy potencjalnych korzyści, które wynikałyby z upowszechnienia wiedzy na temat gier i sportów tradycyjnych oraz ich praktycznego wdrażania. Istnieją również opracowania

wskazujące na inne niż wcześniej wymienione korzyści z ich praktykowania. W Iranie przeprowadzono badania, których wyniki jednoznacznie wskazują na czysto motoryczne korzyści wynikające z kilkutygodniowego programu ich stosowania w grupie 7-9 letnich chłopców. U badanych podniósł się poziom wszystkich podstawowych zdolności motorycznych w porównaniu z grupą kontrolną, która prowadziła zwykłą codzienną aktywność [15]. Wydaje się, że w przypadku przytoczonych wyżej badań, można było przewidzieć, że dodatkowa aktywność fizyczna (jakakolwiek, niekoniecznie gry tradycyjne) spowoduje pozytywne zmiany motoryczne. Jednak Bronikowska [16] wskazała na inny bardzo istotny aspekt praktyczny dotyczący korzyści z zabaw i gier tradycyjnych. Nie wymagają one doskonałości technicznej, są w dużej części dość proste i z tego powodu mogą stać się wartościowym elementem terapii ruchowej osób starszych. Ze względu na wymienione walory gier i zabaw tradycyjnych powinny one stanowić istotne narzędzie w warsztacie pracy wszystkich tych, którzy są odpowiedzialni za aktywność fizyczną młodych ludzi. Powinny być także uwzględniane w programach kształcenia studentów wychowania fizycznego w ramach osobnych modułów oraz obecne w większym stopniu na metodyce wychowania fizycznego, a także – w aspekcie praktycznym – w ramach przedmiotu – „gry i zabawy”. Pewne nadzieje budzi tutaj obecność w programach studiów przedmiotu „etnologia sportu” na kilku Akademiach Wychowania Fizycznego w Polsce.

Wnioski

1. Badani nauczyciele są niedostatecznie przygotowani do wprowadzania tradycyjnych gier, zabaw i sportów do swojego warsztatu pracy. Dotyczy to zwłaszcza nauczycieli o najkrótszym i najdłuższym stażu pracy.
2. Istnieje potrzeba poszerzenia oferty programowej i edukacyjnej w zakresie dziedzictwa narodowego dotyczącego tradycyjnych, wyrosłych z kultur narodowych form aktywności fizycznej.
3. Część rozpoznawanych przez badanych gier i zabaw wywodziła się z grup etnicznych, współistniejących z kulturą Polską na obecnych terenach wschodniej Polski. Ścieranie się tych kultur znajdujące wyraz m.in. w tradycyjnych grach, zabawach i sportach powinno być przedmiotem dalszych badań.

Podziękowania

Pracę wykonano w ramach projektu badawczego Wydziału Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej, Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie – DS. 201 – finansowanego przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Piśmiennictwo

1. Renson R. (2009). The come-back of traditional sports and games. *Museum International* 43(2), 77-81. DOI: 0.IIII/j.l468-0033.1991.tb00947.x.
2. Lipoński W. (2004). *Rochwist i Palant. Studium etnologiczne dawnych polskich sportów i gier ruchowych na tle tradycji europejskiej*. Poznań: AWF.
3. Bronikowska M. (2013). *Słowińskie tradycje ludowych form kultury fizycznej na przykładzie wybranych narodów*. Poznań: AWF.
4. Cieśliński I., Chaliburda I., Piech K., Cieśliński R. (2007). Etnologia sportu i rekreacji jako element kształcenia i obszar badań empirycznych. *Pedagogics, Psychology, Medical-Biological Problems of Physical Training and Sports* 7, 168-172.
5. Prabudzi B. (2013). Badanie tradycyjnych sportów i gier jako perspektywiczny obszar badawczy. *Homo Ludens* 1(5), 205-217.
6. Nenadic O., Greenacre M. (2007). Correspondence Analysis in R, with two- and three-dimensional graphics: The ca package. *Journal of Statistical Software* 20(3), 1-13.
7. Meyer D., Zeileis A., Hornik K. (2015). *vcd: Visualizing Categorical Data*. R package version 1.4-1.
8. Cheska A.T. (1978). The study of play from five anthropological perspectives. W M.A. Salter (red.), *Play: anthropological perspectives* (s. 17-35). New York: Leisure Press.
9. Moreno H., Navarro Adelantado J., Jiménez V., Castro Núñez U. (2007). Diachronic analysis of motor communication in traditional games and sports of the Canary Islands. *International Journal of Medicine and Science of Physical Activity and Sport* 15(57), 123-137.
10. Sutton-Smith B. (1981). The social psychology and anthropology of play and games. W G.R.F. Luschen, G.H. Sage, L. Sfeir (red.), *Handbook of social science of sport* (s. 452-478). Champaign, Illinois: Stipes Publishing Company.
11. Renson R., van Mele V. (1992). *Traditional games in South America*. Schorndorf: Karl Hofmann.
12. Piasecki E. (1916). *Zabawy i gry ruchowe dzieci i młodzieży. Ze źródeł dziejowych i ludoznawczych, przeważnie rodzimych i z tradycji ustnej*. Lwów-Warszawa: Książnica Polska.
13. Abrignani B. (2011). *Traditional sports and games as a tool for intercultural learning*. EuroMed Youth Educational Report. Paris: Institut National de la Jeunesse et de l'Éducation Populaire.
14. Czykwin E. (2000). *Białoruska mniejszość narodowa jako grupa stygmatyzowana*. Białystok: Trans Humana.
15. Akbari H., Abdoli B., Shafizadeh M., Khalaji H., Hajihosseini S., Ziaee V. (2009). The effect of traditional games in fundamental motor skill development in 7-9 year-old boys. *Iranian Journal of Pediatrics* 19(2), 123-129.
16. Bronikowka M., Bronikowski M. (2011). „You think you are too old to play” Playing games and ageing. *Human Movement* 12(1), 24-30.

Otrzymano: 25.01.2016

Przyjęto: 29.02.2016